

AUGUST STRINDBERG 22. 1. 1849 - 14. 5. 1912

Švédský spisovatel a dramatik August Strindberg se narodil 22. ledna roku 1849 ve Stockholmu jako nemanželský syn paroplavebního komisaře. Jeho matka pracovala jako služka a zemřela, když mu bylo 13 let. Následkem citového chladu v rodině byl i jeho vztah k ženám a manželství pokřiven. Finanční situace Strindbergova otce byla taková, že nemohl syna udržet na studiích. Strindberg se několikrát pokoušel získat vysokoškolské vzdělání: poprvé po absolvování lycea v roce 1867 v Uppsale, poté krátce studoval medicínu a na začátku 70. let opět v Uppsale filozofii. Nikdy však studia nedokončil.

V polovině 70. let měl za sebou množství příležitostných zaměstnání. Po neúspěšném pokusu o hereckou a lékařskou kariéru se živil jako domácí učitel, novinář a v letech 1874-1882 jako úředník ve stockholmské Královské knihovně.

Výsledkem celoživotní tvůrčí činnosti je dílo obrovité rozsahem (od svých sedmatřiceti let živil sebe a rodinu jen literární činností) a velice nevyrovnané kvalitou. V době, kdy upadl do hluboké psychické krize, se pokoušel zabít. Temnota stínu smrti, která se ho podruhé dotkla - prvně jej poznamenal ve třinácti letech odchod matky, se stala vedle aktualizace historických témat a sledování partnerského soužití třetí výraznou charakteristikou jeho dramatických a beletristických prací. Po Strindbergovi zůstalo také pozoruhodné dílo malířské. Jeho expresivní krajiny, skoro vždy s mořem, jsou kompozicí i barevností v podivuhodném souladu s jeho tvorbou literární a dramatickou. Málo známá je také Strindbergova fotografická činnost. Jeho poměrně zdařilé fotografické snímky přispěly k prohloubenému pohledu na jeho vlastní život a tvůrčí impulsy.

Radikální převrat však svou tvorbou způsobil v divadle. Již raná dramata *Volnomyšlenkář* (1870), *V Římě* (1870), *Hermiona* (1871) a *Psanec* (1876) mají silný politický a sociální akcent. Mezi dramata, která svým tematizováním souborje pohlaví a důrazem na psychologii postav znamenala zásadní přínos vývoji světového divadla, patří *Otec* (1887), *Slečna Julie* (1888), *Věřitelé* (1890).

August Strindberg napsal šedesát divadelních her, první z nich ve dvaceti,

poslední v šedesáti letech. V roce 1870 založil ve Stockholmu vlastní scénu Intimní divadlo, pro niž napsal řadu her. Hrály se v něm převážně symbolické komorní hry, např. *Blýskavice* (1907), *Spáleniště* (1907), *Sonáta přišer* (1907), *Pelikán* (1907), *Černá rukavička* (1909).

Ve Strindbergově dramatickém díle převládala tematika historická, jejímž prostřednictvím se vyjadřoval k individuálním lidským i společenským problémům, např. *Erik IV.* (1899), *Gustav Adolf* (1900), *Karel XII.* (1901), *Královna Kristina* (1901). V roce 1872 sepsal dramatický kus o sporu katolictví a protestantství *Odpadlík*. Přímo radikální byla jeho hra *Mistr Olof* (1872), která na příkladu švédského reformátora O. Petriho a jeho konfliktu s královskou světskou mocí nastoluje aktuální společenské otázky. Královské divadlo hru pro nekonvenční přístup odmítlo, Strindberg ji přepracoval a zveršoval (1878), ale jejího uvedení se přesto dočkal až devět let po jejím vzniku.

Vztahy mezi mužem a ženou vystihují dramata *Chot' pana Bengta* (1882), *Hra s ohněm* (1892), *Tanec smrti* (1901). Ve dvoudílném dramatu *Tanec smrti* předvádí Strindberg vztah muže a ženy jako souboj pohlaví. Manželství dělostřeleckého setníka a jeho ženy, izolované od ostatního světa v domě na malém ostrově, je bezvýhodnou směsicí lásky a nenávisti. Morálně silnější Alice si vysvobození z osudového pouta slibuje jedině smrtí manžela. Když muž po srdečním záchvatu zemře, vlna jejího odporu a nenávisti se rozplývá ve smířlivé uvědomění si lásky k dříve nenáviděnému muži. Friedrich Dürrenmatt téma Tance smrti parafrázoval v tragikomedii *Play* Strindberg. Současně s Tancem smrti vznikla také hra *Velikonoce* (1901).

V roce 1879 vyšla knižně románová prvotina *Červený pokoj*, ve které popsal stockholmský společenský život. Skandální román vzbudil obrovský ohlas a Strindberg se takřka přes noc stal nejdiskutovanějším autorem v zemi. Jeho kritika dvojí morálky, společenských konvencí a zatuchlosti politického života rozběsnila všechny jeho konzervativní odpůrce. Román měl však obrovský čtenářský úspěch a finančně zajištěný Strindberg se mohl vrátit k dramatické tvorbě. V průběhu několika let vydal řadu optimistických a radostných her, např. komedii *Cechovní tajemství* (1880), pohádkovou hru *Cesta Petra Šťastlivce* (1882). Kromě toho napsal také dvě významné kulturně historické práce *Starý Stockholm* (1880-1882) a *Švédský lid* (1881-1882). V roce 1882 vyšlo také volné pokračování románu *Červený pokoj*, humorně laděný

pamflet pod názvem *Nová říše*.

Strindberg se prosadil také jako básník, např. sbírkami *Sluneční opar* (1880), *Básně ve verši a próze* (1883), *Náměsíčníkovy noci ve dnech bdění* (1884).

Tlak na Strindberga se stupňoval, a tak neúnosnou situaci řešil roku 1883 odchodem ze Švédska. Část života strávil ve Francii, Švýcarsku, Německu a zakotvil v Dánsku. I v polovině 80. let však zůstal pro Švédsko společenským nepřítelem s velmi "nízkým pořadovým číslem". Na svou dobu neobvykle otevřeně reflektoval obtíže partnerského a manželského údělu. Jako jeden z prvních vyložil manželské soužití coby nekončící poziční boj, snahu obou pohlaví potlačovat rozpínavost toho druhého. Vystihuje to povídková sbírka *Manželství I., II.*, ve které veřejně rozebírá zakázané oblasti manželského a sexuálního života, odmítá emancipaci a představuje ženu jako parazita v manželství.

Sám Strindberg byl třikrát ženatý. V 80. letech 19. století se poprvé oženil s herečkou Sigrid Sophií Mathyldou Elisabeth von Essen, se kterou měl tři děti. Ve francouzsky psaném románu *Bláznova zpověď* Strindberg s brutální otevřeností vylíčil problémy svého rozpadajícího se manželství a popsal kořeny své nenávisti vůči ženám. V roce 1892 se manželé rozvedli a Strindberg odešel opět do Berlína a odtud do Rakouska a později do Francie. Po dvou letech se Strindberg oženil s rakouskou novinářkou Fridou Uhlovou - tento druhý "žalář" však vydržel jen rok. V důsledku dalšího rozpadlého manželství rostla jeho izolace vůči okolí, která vyvrcholila těžkou duševní krizí. Roku 1896 se vrátil do Švédska a po krátkém pobytu v Lundu se usadil natrvalo ve Stockholmu, kde se oženil potřetí, s téměř o třicet let mladší herečkou Harriet Bosseovou. K prvnímu setkání s Harriet došlo ve stockholmském Královském dramatickém divadle, kde Harriet slavila velké úspěchy. August Strindberg v té době zrovna hledal herečku do hlavní ženské role své hry *Do Damašku* (třídílné náboženské drama 1898, 1904). Harriet se mu okamžitě zalíbila, 5. 3. 1901 se zasnoubili a o dva měsíce později se vzali. Soužití dvou mimořádně silných, vyhraněných a v lecčems protikladných povah zákonitě vedlo ke stále větším konfliktům. A tak se Harriet po několika měsících, navzdory tomu že byla těhotná, rozhodla odejít. Na manželovo naléhání se k němu sice vrátila, avšak v jejich vztahu se brzy nakupilo tolik problémů, že se opět, tentokrát i s dcerkou Anne-Marie, odstěhovala. Dál se ovšem se Strindbergem stýkala, a to i poté, co bylo jejich manželství v r. 1904 úředně rozvedeno.

Čtyřdílný autobiografický cyklus *Syn služky* (1886-1909) byl počátkem odklonu k psychologické analýze. Sám Strindberg označil své dílo za *“úplnou biografii známého a významného spisovatele, tak málo lživou, jak je to u biografie jen možné”*. Žánrově cyklus kolísá mezi biografií či pamětmi a románem. První díl, nazvaný *Syn služky*, zachycuje spisovatelovo dětství a mládí (1849-1867). Hlavní hrdina Jan zápasí s malostí okolního prostředí, s dědičným předurčením “sloužit”. Druhý díl *Doba kvasu* popisuje vývojově složitou etapu spisovatelovy životní cesty (1868-1872), jeho studium v Uppsale, přechodné učitelské působení, studium lékařství, krátkodobé vzplanutí pro hereckou dráhu a konečně rozhodnutí stát se literátem. Třetí díl *V červeném pokoji* zpracovává období 1872-1875, kdy se odehrává děj Strindbergova románu *Červený pokoj*. Jsou to léta, kdy se snažil uživit jako novinář a dramatik. V závěrečném čtvrtém díle *Spisovatel* je autorův životopis protažen až do roku 1878 a převládá v něm kritický a polemický tón.

V nejčtenější, skoro úsměvném románu *Lidé na Hemsö* (1887) se August Strindberg nostalgicky vrátil domů, do stockholmských šér, kde se odehrává i sbírka povídek *Život v šérách* (1888) a román *Na břehu moře* (1895). Součástí Strindbergovy románové tvorby jsou také *Gotické pokoje* (1904) a *Černé prapory* (1907).

V devadesátých letech, v důsledku těžké duševní krize, Strindberg zcela opustil literaturu a věnoval se chemii. V té však nedosáhl očekávaného úspěchu, a tak se obrátil k alchymii a okultismu. Následně prodělal největší vnitřní přerod a ze zapříisáhlého ateisty se stal hluboce věřící člověk. Svou krizi popsal v prózách *Inferno* (1897) a *Legendy* (1898), kterými se také vrátil k beletrii. Inspiraci našel ve vnitřním světě, ve kterém zásadní roli hráli biblická témata jako vina, trest, pokání a usmíření.

Autobiograficky laděné *Inferno* (Peklo) hodnotí James Huncker jako knihu sebeurčení a mozkové perverze: *“Poe je dítětem u porovnání se Strindbergem v analýze morbidních stavů duše... Je to nejstrašnější zobrazení mentálního utrpení, jaké kdy bylo svěřeno papíru...”* O samotném Strindbergovi tvrdí: *“...Byl vždycky nešťastný ve svém poměru k ženám, často úplně šílený, a obvykle žil na zrádném pobřeží halucinace, jeho existence byla horečná a bídná, třebaže byl jeho úspěch skvělý. Zdraví nebylo jeho hlavní vlastností - více než jedenkrát se odebral do blázince; vracíval se odtud za několik měsíců uzdravený, a jakkoliv to podivuhodně zní, vždycky si připomínaje detaily svého šílenství.”* Podstatu Inferna dokonale vystihují

slova samotného Augusta Strindberga: *“Hledal jsem Boha a našel jsem Čerta! to se mi přihodilo!”*

V roce 1896, ve stockholmském hotelu Orfila, začal Strindberg psát *Okultní deník*, jehož podstatnou část (r. 1900-1908) tvoří průběh vztahu k jeho třetí manželce, mladičké norské herečce Harriet Bosseové. Tato žena sehrála ve Strindbergově životě osudovou roli ženy, která ho inspirovala k napsání dlouhé řady pozoruhodných dramatických děl a od níž se už nikdy, ani po jejich definitivním rozchodu, zcela neodpoutal. Poslední zápis Okultního deníku je datován 11. 7. 1908. Toho dne Strindberg opustil byt na Karlově třídě ve Stockholmu, v němž mu všechno bolestně připomínalo ztracenou lásku, a odstěhoval se do svého posledního bydliště, do domu na Královnině ulici, dnes známého jako Modrá věž. Zde o čtyři roky později 14. 5. 1912 zemřel na rakovinu žaludku.

Často se objevovala a dosud objevuje otázka, proč Strindberg, tak významný spisovatel a dramatik, ke všemu ještě Švéd, nedostal Nobelovu cenu za literaturu. V době, kdy bylo zahájeno udělování cen, Strindberg vykazoval objemné a úspěšné dílo, ale také celou řadu skandálů. K nim přidal na počátku roku 1902, necelé dva měsíce po udělení první Nobelovy ceny, skandál další, kterým pobouřil švédskou veřejnost a hlavně Švédskou akademii, která o udělení ceny rozhoduje. Po Strindbergově kritickém článku v předních stockholmských novinách, ve kterém ostrým způsobem bez jakýchkoliv zábran napadl Švédskou akademii i Nobelovu cenu, nemohlo být o Strindbergově členství ve Švédské akademii nebo o udělení Nobelovy ceny ani řeči.

Švédskou akademii a ani vyšší vrstvy švédské společnosti si August Strindberg nezískal. O to větší ohlas měl v širokých lidových vrstvách. V den Strindbergových 63. narozenin uspořádali jeho příznivci pod okny jeho příbytku pochodňový průvod, jehož se zúčastnilo na 10 000 lidí.

A co přinesl Strindberg do dramatické tvorby nového? Zdánlivě nesouvislý a chaotický, ve skutečnosti však psychologicky přesný dialog, otevřenost v otázkách lidských a rodinných vztahů. Francouz Maurice Gravier shrnuje Strindbergův přínos: *“Strindberg zbořil sloup, na němž spočívalo klasické divadlo a tradiční psychologie.”* August Strindberg celý život objektivizoval a vyjadřoval svůj věčný vnitřní svár, střídal víry a názory, což nejlépe vystihují jeho vlastní slova: *“Mé disharmonie mě rozdírají.”*

Osamělost mě žene do společnosti, ale jakmile se setkám s lidmi, i s těmi nejlepšími, stáhnou se zraněn zpět a jsem odkázán ještě víc na sebe, bezdůvodně se stydím, trápí mě výčitky svědomí, přestože jsem se ničeho nedopustil, hnusím se sám sobě a nevím proč. Deru se vzhůru, ale klesám dolů, chci konat tolik dobra, ale chovám se strašně, mé staré já se sváří s mým novým, chci vidět život jako krásný, ale on krásný není, jen příroda je krásná, lidí je mi líto, ale vážit si jich nemůžu, ani milovat je nemůžu, protože podle sebe vím, co jsou zač.”